
УДК: 327(497.1)“1973/1974“
COBISS.SR-ID 149906441
DOI број: 10.5937/vig2401191M

Језик рада: Српски
Примљен: 01. 03. 2024.
Прихваћен: 15. 05. 2024.
Тип рада: Оригиналан научни рад

Мср. Никола Марковић

Институт за међународну политику и привреду
Београд, Република Србија
E-mail: nikola.markovic@diplomacy.bg.ac.rs

ПОЛИТИКА ЈУГОСЛАВИЈЕ ПРЕМА БЛИСКОМ ИСТОКУ КРАЈЕМ 1973. И У ТОКУ ПРВЕ ПОЛОВИНЕ 1974. ГОДИНЕ*

АПСТРАКТ: У раду је приказан однос Југославије према успостављању примирја на Блиском истоку након окончања Јомкипурског рата, крајем октобра 1973. године. На основу релевантне домаће и стране литературе, објављених докумената и грађе из Архива Југославије, настојано је да се овај однос расветли. Потреба да прилике на том простору уђу у мирну фазу утицала је да се наставе дипломатске активности Југославије у несмањеном обиму. Ради тога, Тито је предузео више акција крајем 1973. и почетком 1974. године. Посетио је СССР, Индију, Бангладеш, Непал и Сирију и примио египатског председника Садата на Брионима. Први састанак Координационог бироа несврстаних у Алжиру искоришћен је за дефинисање будућих деловања на међународном плану. Дошло је до заоштравања односа Југославије и САД због питања снажнијег иступања земаља трећег света на VI специјалном заседању Генералне скупштине УН, затим Трста, економске политике и нафтног ембарга. Ипак, то није

* Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2024. године“, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду 2024. године.

могло да одложи склапање споразума о раздвајању снага Израела са Египтом и Сиријом, који је био само први корак ка миру.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија, Блиски исток, Израел, Египат, Сирија, Тито, Асад, Садат, Покрет несврстаних, Кисинџер.

Уводна разматрања

Јомкипурски рат, започет 6. октобра 1973. године, нападом Египта и Сирије на области које је Израел заузео у сукобу 1967, дубоко је уздрмао међународне односе. Од првог дана Југославија је подржала арапске државе, заједно са Покретом несврстаних и Источним блоком, на челу са СССР-ом. Пошто су на IV конференцији у Алжиру, септембра 1973, несврстани декларисали активно иступање у свету, ове земље, на челу са Југославијом и Индијом, у Уједињеним нацијама (УН) су браниле позиције Арапа. Београд је уступио ваздушни простор за совјетске авионе који су носили помоћ, а југословенска армија послала је 140 тенкова Египту. Упркос почетном успеху, обимна помоћ САД израелској војсци утицала је да се прилике на терену промене у њихову корист. Организација арапских земаља извозница нафте (ОПЕК) одговорила је увођењем ембарга за трговину овом сировином за САД и земље које финансирају њиховог непријатеља. Југословенско руководство је безуспешно посредовало код египатског председника Анвара Ел Садата (Anwar el-Sadat) да прекине ратне операције. Када је дошло до претње нуклеарног рата између САД и СССР-а, совјетски лидер Леонид Брежњев тражио је помоћ Југославије и Индије, да оне предложе изгласавање Резолуције 340, чиме је и успостављено примирје. Формиране су мировне снаге УН-а (УНЕФ), јачине 5.500 људи, које је југословенски делегат Мојсов поздравио као „историјску прилику” за постизање мира.¹

¹ Драган Богетић, „Југословенско-амерички односи у сенци Арапскоизраелског рата 1973. године”, *Токови историје*, бр. 2, (2013), 181-190; Никола Марковић, „Југославија и Јомкипурски рат 1973. године”, *Војно-историјски гласник*, LXXIII, бр. 2 (2023), 167-184; Jadranka Jovanović, *Jugoslavija i Savet bezbednosti 1945-1985* (Београд: Institut za savremenu istoriju, 1990), 274-275; Слободан М. Јанковић, *Блискоисточна криза: Рат без мира* (Београд: Институт за међународну политику и привреду-Catena Mundi, 2019), 48-51, 80-83; Anwar el Sadat, *U potrazi za identitetom, autobiografija* (Загреб: Globus, 1979), 214-215; Татјана Милошевић, *Војно-политички односи Југославије и САД 1969-1974*. (Београд: Медија центар „Одбрана”, 2021), 196-208; Robert D. Šulcinger, *Američka diplomatija od 1900. godine* (Београд: Udruženje za studije SAD u Srbiji, 2011), 295-297.

Крајем октобра 1973. године, југословенски врх је донео одлуку о даљем деловању и преузимању акција, уз подршку несврстаних, ради одржавања арапског јединства, контактима са Египтом, Сиријом и Алжиром. Од приоритета је било ангажовање у УН ка смиревању сукоба, наставак сарадње са СССР-ом и Источним блоком, и обнављање „дијалога са САД”, „у циљу да се дубље сагледају (амерички, Н. М.) ставови”.² Зато се Тито, 1. новембра, обратио америчком председнику Ричарду Никсону, али и због страха да би криза могла да угрози билатералне односе и мировну иницијативу у свету. Желео је проналажење начина за „размену мишљења у духу узајамног поштовања” ради отклањања последица кризе. Излаз је видео у „трајном решењу”, озбиљним „ангажовањем и доприносом свих међународних фактора” уз уважавање интереса свих страна, а не само Израела и Египта. Критиковао је САД да дипломатске иницијативе по начелу „корак по корак” неће дати резултате, и страховао да Израел, након склапања споразума са Египтом, може да одбије потписивање уговора са Сиријом и Јорданом. Ту је видео намеру дипломатије САД да разбије јединство Арапа. Противио се жељи да се оне наметну као једини посредник, због отворене подршке Израелу. Тражио је поштовање резолуција УН, решавање кризе унутар ове институције, поштовање територијалног интегритета, који је Израел прекршио окупацијом територија 1967. године.³

Америчка администрација је брзо реаговала. У Београду је потпредседник СФРЈ Митја Рибичич, 5. новембра, примио конгресмена Џона Блатника (John Anton Blatnik)⁴, који је био југословенског порекла. Он је Титу донео поруку спикера Конгреса САД Карла Алберта о „одржавању добрих односа”.⁵ Рибичич је ове наводе сматрао веома важним, јер је Алберт, после оставке потпредседника САД, био номинално други човек у држави.⁶ Блатник се интересовао за гледиште

² Архив Југославије, Кабинет председника Републике, број фасцикле I-5-с/88, Криза на Блиском истоку, стр. пов. бр. 165, 29. 10. 1973, *Предлог акција у вези са Блиским истоком*, 1-3. Даље: АЈ, КПП, I-5-с/88...

³ Dragan Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta 1972–1975* (Beograd: Zavod za udžbenike, Institut za savremenu istoriju, 2015), 77-79. Даље: D. Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi...*

⁴ Џон Блатник (1911–1991), амерички конгресмен из Минесоте, потицао је из породице која се доселила из Словеније. Био је учесник у Другом светском рату и једно време провео у Титовој мисији.

⁵ АЈ, КПП, број фасцикле I-5-b/104-19, Односи СФРЈ и САД 1972-1974, 5. 11. 1973, *Белешка*. Даље: АЈ, КПП, I-5-b/104-19...

⁶ АЈ, КПП, I-5-b/104-19, 5. 11. 1973, писмо, *Рибичич Шокорку*.

према Блиском истоку и могућности да се успостави мир. Сматрао је да би Тито могао да реши неспоразуме на „врло mudar начин“, због искуства у ранијим кризама. Он је, 3. новембра у Љубљани, у разговору са потпредседником СФРЈ Антоном Вратушом, објашњавао да није било никаквих покушаја притиска на Југославију и да „цени акцију несврстаних у УН“, која „показује пут којим треба ићи“. Критиковао је држање Никсона и Кисинџера који „у овако пресудном моменту мимоилазе Југославију“, сматрајући да би што пре требало постићи мир како се криза не би ширила на унутрашња питања других држава. Оценио је да америчко друштво велики значај придаје афери „Вотергејт“ и Блиском истоку, да „Никсонов углед све више пада“, па се могу очекивати поделе уколико он буде смењен.⁷

Никсон је, 10. новембра, одговорио на Титово писмо, које је сутрадан предао амбасадор САД Малколм Тун (Malcolm Toon). Тито је изјавио да није оптимиста и да уколико из египатско-израелског споразума „прва тачка не буде испуњена“, онда не вреде ни остале тачке.⁸ Упозорио је да је Израел прекршио споразум о прекиду ватре од 22. октобра и тако отежао позиције Египта. Никсон је Титово гледиште у преписци сматрао доста „интересантним“ и истакао важност његових блиских односа са арапским лидерима. Бранио је политику САД, наводима да су оне деловале у циљу престанка непријатељстава, да су преузеле озбиљне кораке ка прекиду ватре и успостављању трајног мира, те да су се консултовале са чланицама Савета безбедности и осталим државама. Резултат тих акција били су споразум Египта и Израела о прекиду ватре и усвајање Резолуције 338. Тражио је од Југославије да подржи деловање САД, како би и остале државе постигле договор о успостављању мира, алудирајући на Сирију и Палестинце.⁹ Наредног дана, Рибичич је поново примио Туна, који је изокренуо изјаву Тита од претходног дана, говорећи како је он „изразио оптимизам“ о ситуацији на Блиском истоку. Саопштио је „спремност САД за унапређивање односа“ и изразио задовољство будућом сарадњом

⁷ АЈ, КПР, I-5-b/104-19, пов. бр. 76/72, 5. 11. 1973, *Белешка о разговору са конгресменом Ј. Блатником, 3. новембра 1973. године у Љубљани*, 1-3.

⁸ АЈ, КПР, број фасцикле I-2/55, Пут Ј.Б. Тита у СССР, 12-15. XI 1973, 12. 11. 1973, *Стенографске белешке са разговора вођених између председника СКЈ и председника СФРЈ Јосипа Броза Тита и генералног секретара ЦК КПСС Л.И. Брежњева у Кијеву*, 17. Тито је приликом сусрета са Брежњевом, 12. новембра, поменуо анегдоту са амбасадором Тоном.

⁹ D. Vogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi*, 79-80; Т. Милошевић, *Војно-политички односи Југославије и САД 1969-1974*, 204-205.

на нуклеарној централи Кршко, за коју су Американци пристали да обезбеде технологију.¹⁰

У току новембра дошло је до попуштања у односима између САД и Југославије. Амбасадор Тун је покушавао да убеди јавност и политички врх Југославије да је „ситуација сада доста боља”. Председник Никсон је у честитки дана републике, 29. новембра, саопштио Титу да односи треба да се развијају на основу њихових изјава током Никсонове посете Југославији 1970. године. Кисинџерова порука секретару Минићу била је у сличном тону, о потреби даљег развоја сарадње. Одређену врсту подозрења могло је да изазове додељивање Нобелове награде за мир Кисинџеру, 10. децембра, за коју је био номинован и Тито.¹¹ Али, он није остао без признања, јер је, октобра у Москви, Есперантски покрет за мир одлучио да Титу додели „почасно одликовање за светски мир”. И влада Индије дала му је „Нехруову награду за међународно разумевање”, коју је примио јануара 1974. године у Њу Делхију.¹²

Посета Тита СССР-у

За време Јомкипурског рата, совјетско и југословенско руководство било је сагласно да је потребна консултација између двојице председника. У Београду је, 10. октобра, совјетски амбасадор Владимир Степаков изјавио Станету Доланцу, секретару Извршног бироа Председништва СКЈ, да су у Москви вољни да прихвате предлог о посети Тита СССР-у. До почетка новембра биле су утврђене све поје-

¹⁰ АЈ, КПР, I-5-с/88, 20. 11. 1973, *Преглед забелешки и информација о разговорима наших функционера са иностраним личностима*, бр. 3 (*Из разговора потпредседника Председништва СФРЈ Митје Рибичича са амбасадором САД 12. новембра 1973*)

¹¹ АЈ, КПР, I-5-б/104-19, 6. 12. 1973, *Информација поводом америчког захтева чланицама НАТО да „охладе” односе са СФРЈ због става према блискоисточној кризи*, 3; Војан Димитријевић, *Kisindžer u Beogradu, Henri Kisindžer, Tito i Jugoslavija u Hladnom ratu i ratovima 1990-ih* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2023), 77. Татјана Милошевић, *Војно-економска сарадња Југославије и Сједињених Америчких Држава у поствијетнамском периоду*, *Војноисторијски гласник*, LХХ, бр. 1, (2019), 185; Н. Марковић, *н. д.*, 183-184.

¹² АЈ, КПР, број фасцикле I-4-х/31, *Есперантски покрет за светски мир*, 6. XII 1973-11. VI 1974, 6. 12. 1974, док. бр. 02-1325, *Савезна конференција ССРН Југославије*; Исто, 13. 12. 1973, док. бр. 02-1325/73, *Југословенска лига за мир, независност и равноправност народа Кабинету председника Републике*, 1-2; АЈ, КПР, број фасцикле I-2/56, Пут Ј. Б. Тита у Индију, Бангладеш, Непал и Сирију, 24. I; 7. II 1974. Општи материјал, архивска јединица 1, Документација о припреми посете, 13. 12. 1973, *Белешка у вези са посетом неким земљама Азије*, 1-2. Даље: АЈ, КПР, I-2/56...

диносни путовања.¹³ Након одласка са аеродрома у Батајници, Тито је заједно са делегацијом¹⁴, од 12. до 15. новембра, боравио у Кијеву. Поред појединих неслагања, осећало се извесно приближавање у односима, нарочито због кризе на Блиском истоку. У Москви су све више ценили улогу Југославије, као једне од предводница несврстаних, и видели могућност да деловање покрета искористе на уштрб интереса САД у региону. С друге стране, постојао је страх да би допремање оружја Арапима угрозио детант и нормализацију односа са Вашингтоном.¹⁵

Првог дана посете Тито се састао са Леонидом Брежњевим у Кијеву. После дискусије о економским, политичким и другим питањима, Брежњев се осврнуо на актуелну кризу насталу услед Јомкипурског рата. Сукоб је повезивао са ратом у Вијетнаму, али је сматрао неопходним да „решење спорних питања мора бити такво да не примењујемо силу”. Поздравио је позицију несврстаних и подршку арапским земљама на Конференцији у Алжиру. Потпуно супротно изјави о мирном решењу, он се захвалио Југославији што је уступила ваздушни простор за „пет стотина транспортних авиона који су стално курсирали” у правцу Леванта. Приметио је да су САД онемогућиле допремање оружја преко Ирана, вршећи притисак на тамошњу владу како би био „затворен канал”.¹⁶ Као највеће изазове за одржавање мира видео је империјалистичку политику САД и деловање Израела. Зато је предложио Титу усаглашавање ставова о бројним питањима (Конференцији о европској безбедности-КЕБС¹⁷, несврстанима, односу према Кини, Из-

¹³ АЈ, КПР, I-2/55, 2. 11. 1973, 11. 10. 1973, *Информација о пријему амбасадора СССР у Југославији Владимира Степакова код Станета Доланца*; Исто, 2. 11. 1973, *Белешка у вези са посетом Совјетском Савезу*.

¹⁴ Са Титом су путовали супруга Јованка Броз, Стане Доланц, Милош Минић и други.

¹⁵ АЈ, КПР, I-2/55, 5. 11. 1973, *Белешка у вези са посетом Кијеву*; Исто, 5. 11. 1973, *Оријентациони програм боравка у Кијеву од 12. до 15. новембра 1973. године*; Исто, *Југословенско-совјетски односи*, 1-4; Исто, *Совјетски Савез и рат на Блиском истоку*, 1-2.

¹⁶ АЈ, КПР, I-2/55, 12. 11. 1973, *Стенографске белешке са разговора вођених између председника СКЈ и председника СФРЈ Јосипа Броза Тита и генералног секретара ЦК КПСС Л.И. Брежњева у Кијеву*, 1-8.

¹⁷ Конференција о европској безбедности одржана је у четири фазе преговора, који су се водили у Женеви и Хелсинкију, од новембра 1972. до почетка августа 1975. године. У тренутку избијања рата текао је рад друге фазе Конференције у Женеви која је трајала од септембра 1973. до почетка фебруара 1974. године. (Љубодраг Димић, *Између истока и запада, Југославија, велике силе и питање безбедности у Европи (1945–1975)*, (Београд: ИК „Филип Вишњић”, 2022), 324-327)

раелу, деловању комунистичких партија у Европи), који треба „да одражавају јединствено гледање Совјетског Савеза и Југославије”. Указао је да деловање мора ићи у правцу дипломатске изолације Израела, помагањем држава и комунистичких странака које могу да оспоре његов положај на међународном плану. Брежњев је истакао да су односи са САД ушли у мирнију фазу, али да велики изазов детанту представља сукоб капитализма и социјализма, рат на Блиском истоку и жаришта у свету.¹⁸

Брежњев је наглашавао да Никсон и Кисинџер нису испунили ниједно обећање дато СССР-у, али да је упућено извињење због нуклеарне узбуне у току Јомкипурског рата. Сматрао је, као Тито у преписци са Никсоном, да је неопходно наћи решење које „би гарантовало безбедност Израела и задовољило потребе Арапа”. Позитивно је гледао на то што су арапске државе показале способност да изврше офанзиву и нанесу озбиљне губитке, упркос томе што су пораз у рату 1967, протеривање совјетских официра и слабија опремљеност војске, биле тешкоће са којима су се суочавале. Бринула га је њихова подвојеност, јер је Садат желео договор са Израелом, док су Либија, Сирија, Јордан и неке друге земље желеле наставак сукоба. Плашио се да последице рата и политичко померање слева надесно могу да оборе Садатов режим и омогуће САД да пласирају утицај у Египту. То би у перспективи омогућило стављање „Северне Африке у њихове руке” и омогућило им да „буду краљеви нафте”.¹⁹ Истакао је важност посредовања великих сила приликом доношења резолуција, и престанак Југославије, након разговора са Титом, да изнесе предлог о успостављању мира. Критиковао је долазак новог египатског министра спољних послова Исмаила Фахмија, блиског Вашингтону, и то што Арапи нису платили наоружање које им је послао СССР. Уверавао је Тита да су мале шансе да америчка флота напусти Медитеран који не може бити неутралан због великог броја америчких сателита. Указао је, такође, да би се многа питања на КЕБС-у лакше решила да није дошло до сукоба на Блиском истоку.²⁰

¹⁸ АЈ, КПР, I-2/55, 12. 11. 1973, *Стенографске белешке са разговора вођених између председника СКЈ и председника СФРЈ Јосипа Броза Тита и генералног секретара ЦК КПСС Л.И. Брежњева у Кијеву*, 9-13. Говорећи о унутрашњој ситуацији у САД, два лидера су се сложила да социјалистичким земљама одговара слаб положај Никсона. Тито је приметио: „Боље слаби Никсон него неко други”.

¹⁹ Исто, 13-16.

²⁰ Исто, 16-24.

Наредног дана одржан је нови сусрет. Брежњев је поново критиковао Садатову намеру о договору са САД, остављајући Совјете по страни. Упозорио је да „то неће моћи тако. Ми (СССР) ћемо окренути лист и тамо неће бити ни Садата, ни других”. Информисао је Тита о помоћи послатој арапским државама у току рата²¹. Тито је позитивно оценио нафтни ембарго и активно учешће многих, пре свега несврстаних, на страни Арапа, ради рушења позиција Запада. Пошто је у главним питањима постојао висок степен разумевања, Тито је прихватио понуду о сарадњи земаља трећег света и држава совјетског блока.²² Брежњев је сматрао да ће здружене снаге приморати на мирну коегзистенцију „не само Израел, него и буржоаску Европу, а и САД”, и обећао наставак „са испорукама” за Арапе. Изјавио је, да је немогуће одстранити америчку флоту са Медитерана због бројних база и њених савезника. Тито је упозорио да су „ракете у Италији усмерене” на Југославију и да га брине што из Рима нема одлучности за решавање питања Трста.²³ Покушао је да убеди Брежњева да је потребно учешће арапских и медитеранских држава на Конференцији европске безбедности, ради јачања позиција Југославије. Предлог је одбачен уз образложење да ће САД инсистирати да се позову и представници Израела.²⁴

Преговори у Женеви и споразум Египта и Израела о деангажовању снага

Серијом путовања од Каира до Јерусалима, Кисинџер се трудио да приближи ставове зараћених страна, умањи улогу СССР-а и наметне САД као главног посредника. Успео је да, 9. новембра, договори споразум о „стриктном поштовању прекида ватре и почетку преговора”, који је потписан два дана касније под покровитељством УН. Видео је сукоб као део хладног рата са СССР-ом, плашио се да он не угрози америчке интересе, али је видео шансу да повећа утицај у региону. Ослонцем на Израел хтео је да га приволи на територијал-

²¹ Брежњев је рекао да су „послали 1. 540 тенкова” (400 Египту и 1. 140 Сирији), муницију, „2. 772 тенка и 8. 137 комада разног артиљеријског оружја.” Поменуо је бројку од 1.000 авиона достављених Арапима.

²² АЈ, КПР, I-2/55, 13. 11. 1973, *Стенографске белешке са разговора између председника СФРЈ и председника СКЈ Јосипа Броза Тита и генералног секретара ЦК КПСС Леонида Иљића Брежњева у Кијеву*, 1-7.

²³ Исто, 7-14.

²⁴ Исто, 14-20; Љ. Димић, *н. д.*, 486-491.

не уступке, и тако Арапе, пре свега Египат, приближи САД. Садат је позитивно оценио ово ангажовање, надајући се да Америка може утицати да се пристане на повлачење са Синаја и других области. Сирија је, ослањајући се на СССР, показивала анимозитет према његовом деловању. Вести о акцијама Кисинџера и Никсона позитивно су примљене у Југославији, као могућност да се уђе у мирнију фазу.²⁵

Пре важних дешавања, из Москве је у посету Београду, од 5. до 12. децембра, дошла делегација Палестинске ослободилачке организације (ПЛО), осокољена подршком СССР-а. Предводио ју је Абу Лотуф (Faruq al-Qaddumi)²⁶, који је са Минићем обавио више разговора. Пошто је Арапски самит „незванично” признао покрет, залагањем Алжира, Сирије и Египта, уз прећутну сагласност Кувајта и Саудијске Арабије, Лотуф је желео да сазна став Југославије о том питању и „тражио савет” у погледу формирања владе „у избеглиштву”. Предложио је да Информациони центар ПЛО у Београду инсталира „радио-везу са руководством у Бејруту”, под контролом Југославије. Потпуно недипломатски желео је да сазна „садржај преписке Тита” са лидерима Западне Европе. Минић је подржао право Палестинаца на своју државу, али о осталим захтевима није рекао ништа конкретно, јер би објава тих података дискредитовала Београд и угрозила мировни процес.²⁷

У Њујорку је, 15. децембра, одржан затворени састанак Савета безбедности, на којем је донета одлука о одржавању Конференције у Женеви. Југославија је, заједно са несврстаним државама Индијом, Суданом, Индонезијом и другим земљама²⁸, иницирала изгласавање Резолуције 344, којом су ове државе „изразиле наду да ће конференција допринети праведном решењу” и подржале генералног секретара у организацији и извештавању Савета безбедности о њеном току. Под покровитељством САД и СССР-а, 21. децембра, започела је са радом Конференција у Женеви, где је текао рад КЕБС-а. Како ПЛО није признао право Израела на постојање, амерички и јеврејски представници су одбили да прихвате његово учешће као заступни-

²⁵ B. Dimitrijević, n. d., 77; D. Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi*, 99-100; David M. Wight, „Kissinger’s Levantine Dilemma: The Ford Administration and the Syrian Occupation of Lebanon”, *Diplomatic History*, Vol. 37, No. 1 (Jan., 2013), 148-150; J. Jovanović, n. d., 275.

²⁶ Фарук ал Кадуми, познат као Абу Лотуф (Abu al-Lutf), шеф политичког одељења ПЛО од 1973. године.

²⁷ АЈ, КПР, број фасцикле I-5-b/91-1, Палестина, 1. IX 1961-21. XII 1976, *Ставови Палестинског ослободилачког покрета у вези са решавањем проблема Блиског истока*, 1-4.

²⁸ Резолуцију су подржале још и Аустралија, Аустрија, Гвинеја, Кенија, Панама и Перу.

ка палестинског народа. Зато је Сирија одлучила да не присуствује заседањима.²⁹ Иако је раније пристао да међународне снаге УН буду у Шарм ел Шеику, на југу Синајског полуострва, министар спољних послова Египта Фахми је променио став и захтевао да се тамо могу налазити само египатске снаге. Поднео је предлог о „раздвајању армија” којим је хтео да имплементира што веће удаљавање Израела са источне обале Суеца, што су подржале Југославија и СССР. Совјетски представници су приликом сусрета са Кисинџером покушавали да га убеди у неопходност прихватања ове идеје. Громико је представио идеју о раздвајању на територији Сирије, што је усвојио Кисинџер, уз опаску да постоји проблем у комуникацији због опструкције преговора.³⁰ Притисак на конференцију се повећао када су земље ОПЕК-а одлучиле да дуплирају већ повећане цене нафте. Како договор није постигнут, 29. децембра министри иностраних дела свих држава обуставили су свој рад у „нади да ће се поново састати”.³¹

Два дана касније, у Израелу је на изборима за Кнесет уздрмана позиција владе Голде Меир (Golda Meir), али није оборена. Да би посредовао у спору, Кисинџер је наставио са посетама сукобљеним странама у првој половини јануара 1974. године. Лош изборни резултат утицао је да, 4. и 5. јануара, израелски министар одбране Моше Дајан (Moshe Dayan) у Вашингтону изнесе предлог споразума са Египтом. Овај корак је Кисинџеру био знак да је могуће постићи договор, а председник Никсон га је, 11. јануара, подстакао да отпутује у Асуан, где је зимовао Садат.³² Додатне консултације са Израелцима обавио је током посете Јерусалиму, 15. и 16. јануара, одакле је истог дана отпутовао за Асуан ради трећег састанка са Садатом. У штампи се спекулисало да ће сусрет трајати „цело поподне и увече, а можда и сутрадан преподне”.³³ Асошијетед прес је, 17. јануара, пренео да се Кисинџер вратио у Израел, „уверен да је доспео до завршне фазе при-

²⁹ Foreign Relations of the United States (Dalje: FRUS), 1969-1976, Volume XXV, Arab-Israeli crisis and war, 1973, doc. no. 415, Geneva, *Report by Secretary of State Kissinger to President Nixon*.3; J. Jovanović, n. d., 275.

³⁰ АЈ, КПП, број фасцикле I-5-C/89, Криза на Блиском истоку, 10. 1. 1974, *Женевска конференције о Блиском истоку и Совјетско-амерички разговори о ограничењу стратешког наоружања*, 1-3. Даље: АЈ, КПП, I-5-C/89...; Љ Димић, н. д, 324-325.

³¹ William B. Quandt, *Peace process, American diplomacy and the Arab-Israeli conflict since 1967* (Washington: University of California press, 2005), 138-143.

³² Исто; Dragan Bisenić, *MOST KA MIRU, Egipatsko-izraelski sporazum u Kemp Dejvidu 1978*, (Beograd: Club plus, 2018), 81-82.

³³ АЈ, КПП, број фасцикле I-5-C/17, Преглед депеша и информација 16. I-27. IX 1974, 16. 1. 1974, Танјуг, *Хитне информације*. Даље: АЈ, КПП, I-5-C/17...

преме плана за дезангажовање снага". Један амерички дипломата је изјавио штампи да је Кисинџер „обавио 90% посла на очекиваном раздвајању зараћених снага" и да су „Египат и Израел сада много ближи споразуму него пре 12 часова". Прогнозирало се да „ће Кисинџер поново отпутовати у Асуан, да би са Садатом коначно уобличио форму споразума" и да ће посетити Акабу и „можда Дамаск", ради укључивања у преговоре сиријског и јорданског руководства. Потешкоће су настале због израелског заустављања „конвоја који врше снабдевање Суеца и египатске треће армије". Разлог оваквог поступка била је пуцњава „северно од пункта на којем се врши истовар пошиљки за трећу армију". Чак је и генерални секретар УН Курт Валдхајм морао да реагује телефонским позивом како би се прекинула ватра.³⁴

На 101. км пута између Каира и Суеца, 18. јануара, потписан је споразум о деангажовању снага између начелника штабова војске Египта, генерал-мајора Мухамеда Абдела Гани Ел-Гамасија (Mohammad Abdel Ghani El-Gamasy), и Израела, генерал-потпуковника Давида Елазара (David Elazar). Потпис је ставио и фински генерал-пуковник Енсио Силасвуо (Ensio Siilasvuo), командант снага УН, који је одлуком Савета безбедности постављен крајем октобра 1973. године. Он је истог дана обавестио секретара Валдхајма и послао му текст документа, који је потом достављен Савету безбедности.³⁵ Предвиђена је обустава непријатељства и раздвајање снага на основу више принципа. Договорено је да се египатске трупе пребаце западно од Суецког канала (линија А), док су израелске распоређене источно (линија Б). У међупростору биће стациониране „снаге УН-а за ванредне ситуације" (УНЕФ), састављене од јединица „земаља које нису сталне чланице Савета безбедности". Између линија морао се ограничити број наоружања и трупа, уз контролу снага УНЕФ-а, којима ће се прикључити официри за везу две армије. Ваздухопловне снаге Египта и Израела смеле су да делују само до линија, „без ометања друге стране". Дефинисан је начин спровођења споразума³⁶. Он није озна-

³⁴ АЈ, КПП, I-5-C/17, 17. 1. 1974, Танјуг, *Хитне информације*, 1-2.

³⁵ United Nations Security Council, doc. no. S/11198, 18 January 1974, *Letter from the Secretary-General Kurt Waldheim addressed to the president of the Security Council*. <https://peacemaker.un.org/egyptisrael-disengagementforces74> (Приступљено 30. јануара 2024. године); J. Jovanović, n. d., 274-275.

³⁶ Детаље је требало да утврде војни представници Египта и Израела, који су након 48 сати (до 20. јануара 1974) морали да се састану на истом месту (101. километру пута), под окриљем снага УН. „Раздвајање" трупа требало је да почне 48 сати након „договора војних представника", али не „седам дана" касније од потписивања уговора. Процес се морао окончати „најкасније 40 дана од почетка".

чен као „финални мировни уговор”, већ само „први корак”, у складу са Резолуцијом 338 и у оквиру Женевске мировне конференције која га је потврдила.³⁷ Сутрадан је „Агенција Мен” јавила из Каира да је генерал Силасвуо „изразио задовољство због потписивања” и да је образована група „Војни комитет” започела по договору рад „на 101 километру пута Каиро–Суец”, у оквиру преговора у Женеви.³⁸

По питању доласка снага УН на простор разграничења, Југославија и Индија су тражиле „да се одмах пребаце контингенти са Кипра”, па је „избегнута дуга процедура у Савету безбедности” и трупе су се „брзо нашле на лицу места”. Биле су мешовитог састава са „висококвалификованим војницима и командним кадром”, од јединица из Пољске, Канаде, Финске и по 36 посматрача из САД и СССР-а. У Београду су веома ценили ангажовање финских снага, које су се нашле у „сложеној ситуацији” на простору под мешовитом контролом, јер су стациониране на 119. километру пута у близини Суеца, који је држала војска Египта. С друге стране налазиле су се израелске трупе, па опкољена египатска трећа армија, а затим терен са подељеном контролом. Дошло је до напада израелске армије на њихов штаб и рађавања војника, што је утицало да захладне односи између генерала Силасвуа и Моше Дајана. Због напада и личног анимозитета, фински генерал је оптуживао Израел да му се спољна политика у последњих 25 година заснива на сили и агресији.³⁹

Споразум о разграничењу повољно је оцењен у Југославији, што је утицало на ублажавање америчког притиска на Београд. Он је виђен као „први корак”, после којег се мора приступити суштинском решавању кризе како она не би опет нарушила светски мир. Поред „растерећења” које је донео, ситуација је оцењена као „сложена и неизвесна”, због опасности да ефекти договора произведу „опадање интереса” за решавање проблема, „нарочито у западном свету”. Амбасадор Тун је у преписци са Вашингтоном, 15. фебруара, објаснио да разлог промене почива у процени да САД више не пружају пуну подршку Израелу и да Југословени схватају „да су претерали у својој

³⁷ United Nations Security Council, doc. no. S/11198, 18 January 1974, annex, p. 2-3, *Egyptian-israeli agreement on disengagement of forces in pursuance of the Geneva peace conference*.

³⁸ АЈ, КПР, I-5-C/17, 19. 1. 1974, Танјуг, *Хитне информације*, 2.

³⁹ АЈ, КПР, I-5-C/89, 7. 2. 1974, *Политичко-економска ситуација на Блиском истоку, Женевски разговори и мировне снаге уједињених нација*, 3-4.

антиамеричкој кампањи”. Тун је предложио јачање дипломатских веза и посету војних изасланика САД Југославији.⁴⁰

Почетком фебруара, у Београду нису били задовољни „присутством Југославије и несврстаних” у египатској јавности и штампи, због уверења да оно није било „у сразмери са иницијативама и акцијама” предузетим у Савету безбедности. Поред појединих објава, Југословени су веровали да њихова улога „није адекватно” представљена с обзиром на заслуге. Упркос томе, на терену су активно деловали „економски и трговински представници”, који су започели разговоре у Каиру око ангажовања у радовима на отварању Суецког канала, обнови нафтовода и лука „Порт Саида, Исмаилије, Суеца и зоне са обе стране канала”. Служба за спољнополитичка питања саветовала је Титу да се ове акције организују „на вишем нивоу, да не остану само на индивидуалним контактима”.⁴¹

У Београду је, 7. фебруара, совјетски амбасадор Степаков посетио заменика савезног секретара за иностране послове Јакшу Петрића. Информисао га је о посети египатског министра спољних послова Фахмија Москви и саопштио да он Совјетима није дао никакве нове чињенице „осим онога што је објављено у штампи”. Разговор је уверио Брежњева и Громика да Египат нема никакав план о коначном решењу кризе. Саветовали су Фахмију да искористи сазивање Конференције у Женеви ради очувања јединства Арапа, како САД не би искористиле „сепаратне преговоре” са Сиријом за нове уступке Израелу. Био је то покушај СССР-а да Каиро промени однос са САД.⁴²

Путовање Тита у Индију, Бангладеш, Непал и Сирију

Почетком 1974. године, Тито је предузео путовање у Индију, Бангладеш и Непал, несврстане земље веома погођене нафтном кризом, са којима је требало усагласити методе деловања у међународној арени. Приликом разговора Тита и Минића на Брионима, 10. децем-

⁴⁰ D. Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi*, 99-100, 151-154; B. Dimitrijević, *n. d.*, 78-79; АЈ, КПР, I-5-C/89, 1. 2. 1974, *Развој ситуације у вези са БЛ кризом у светлу споразума о војном дезангажовању*, 1.

⁴¹ АЈ, КПР, I-5-C/89, 7. 2. 1974, *Политичко-економска ситуација на Блиском истоку, Женевски разговори и мировне снаге уједињених нација*, 1-2.

⁴² АЈ, КПР, број фасцикле I-5-b/99-25, СССР 7. II 1974- 21. XII 1974, 7. 2. 1974, *Посета Египатског министра Фахмија СССР-у од 21. до 24. јануара 1974.* Даље: АЈ, КПР, I-5-b/99-25...

бра 1973. године, одлучено је да југословенски председник посети Индију због промена у свету, „пријема Нехруове награде” за међународно разумевање, „у време Националног празника Индије (26. јануара)”, а онда обиђе Непал, Бангладеш и Шри Ланку.⁴³ Југословенска амбасада у Њу Делхију упозорила је да се морају спровести озбиљне безбедносне мере због близине Аустралије и Новог Зеланда, одакле је велики број хипика долазио у Непал, па је постојала могућност убацивања „ушастих и других терориста”⁴⁴ Са владама Мађарске, СССР-а, Авганистана и Пакистана договорено је прелетање авиона преко њихове територије, уз једно заустављање у Кијеву.⁴⁵

Током посете Индији, од 24. до 29. јануара, Тито је разговарао са председником Гиријем (Varahagiri Venkata Giri), премијерком Индијом Ганди (Indira Gandhi) и министром спољних послова Савраном Сингом (Swaran Singh). Осим о важним међународним темама (детант, КЕБС, Латинска Америка), дискутовало се о Блиском истоку, „потреби јединствене акције несврстаних на политичком”, а посебно економском плану и „решавању проблема насталих услед енергетске кризе”. Делегације су показале спремност за јачање економске сарадње, истрајност у спровођењу политике несврстаности и „независном курсу у спољној политици”. Позитивно је оцењена „активност” и „акције у Савету безбедности и Уједињеним нацијама око кризе на Блиском истоку”. Постојала је бојазан индијских званичника да „египатско-израелски споразум” не угрози јединство Арапа које је од „значаја за решавање проблема”, па је одлучено да се „интензивирају контакти” са њима ради очувања јединства и обезбеђивања права Палестинаца.⁴⁶

Југословени нису били задовољни обимом предузетих акција, па су тражили снажније иступање, због иницијативе Никсона да се проблем нафте реши између највећих потрошача, чиме се запостављају интереси несврстаних и малих држава. Индијска страна се сложила са оценом да је циљ „разбијање јединства” и обећала је снажније деловање. Тито је истицао важност „хитног сазивања Координацио-

⁴³ АЈ, КПР, I-2/56., 13. 12. 1973, *Белешка у вези са посетом неким земљама Азије, 1-2*; Јован Чавошки, „За један праведнији свет: Југославија, несврстани и борба за „Нови међународни економски поредак” (1973-1976)”, *Токови историје*, бр. 2 (2022), 229.

⁴⁴ АЈ, КПР, I-2/56, 6. 1. 1974, док. бр. 30, *Амбасада СФРЈ-Њу Делхи Кабинету председника републике*.

⁴⁵ АЈ, КПР, I-2/56, 8. 1. 1974, *Белешка у вези са посетама Индији, Бангладешу и Непалу*.

⁴⁶ АЈ, КПР, I-2/56, архивска јединица 10, Разно, стр. пов. бр. 41411, 12. 2. 1974, *Извештај о посети председника републике Индији, Бангладешу, Непалу и Сирији*, 1-7.

ног бироа” у току фебруара или марта, јер би „даље одуговлачење” погодовало интересима САД које желе да минирају сарадњу земаља трећег света. Обе делегације плашиле су се Арапско-исламског самита у Пакистану, као још једног покушаја САД да постигне цепање несврстаних, јер су, поред њих, на скупу учествовали и савезници Запада. Тито је сматрао да се мора радити на јачању јединства Арапа против САД и пружити подршка самиту у Пакистану, што би се позитивно одразило на покрет. Предложио је да се на састанку бироа „иницира акција и разради програм” активнијег деловања на основу одлука конференције у Алжиру и ради бољег реаговања на блиско-источну и нафтну кризу.⁴⁷ Пре сусрета бироа, Индија је захтевала усаглашавање са Југославијом „на нивоу експерата за међународну трговину”, а после њега и са осталим чланицама. Пошто је цена нафте оптерећивала Њу Делхи, захтевали су интервенцију Тита и Минића код арапских држава како би се укинула „ограничења испоруке нафте Индији од Саудијске Арабије”.⁴⁸

После Индије, Тито и југословенска делегација посетили су Бангладеш, од 29. јануара до 2. фебруара, где их је у Даки примио премијер Шеик Муџибур Рахман (Sheikh Mujibur Rahman).⁴⁹ Рахман се захвалио на помоћи Југославије у току борбе за ослобођење од Пакистана и исказао спремност да води активну несврстану политику против интереса великих сила, на начин дефинисан на Конференцији у Алжиру. Желео је да подржи Арапе и борбу Палестине за „остварење легитимних права”, али је истакао да његовој земљи треба мир за обнову и „материјална помоћ”. Тито га је упознао са изазовима који стоје пред покретом (Блиски исток, нафта, покушај да се

⁴⁷ Исто, 3-4.

⁴⁸ Исто, 4-7. Индија је страховала да нафтна криза не угрози односе у Индијском океану и иницира сукобе великих сила, уз ангажовање VII флоте и великог броја америчких база. Посебно су бринули због америчко-британског договора о ширењу базе на острву Дијего Гарсија и веза САД са Ираном и Пакистаном. Зато је почела да размишља о јачању флоте и акцији несврстаних који би се на састанку Координационог бироа изјаснили „у прилог стварања зоне мира у Индијском океану”. Договорена је војна сарадња делегација Југославије (Минић, помоћник савезног секретара за одбрану Бранко Мамула и савезни секретар за трговину Емил Лудвигер) и Индије (министар Синг и министар за планирање Дар (D. P. Dhar)). Разговори о развоју наоружања и опреме, изградњи погона војне индустрије и размени материјалних средстава утицали су на „формирање стручних група”, које ће изнети предлоге о унапређењу односа. (Исто, 7-12.)

⁴⁹ Исто, 1, 13-17; АЈ, КПР, I-2/56, 13. 12. 1973, *Белешка у вези са посетом неким земљама Азије*, 1-2; Другог дана посете, 30. јануара, Минић је због срчаних сметњи из Даке морао да отпутује за Београд. (АЈ, КПР, I-2/56, 30. 1. 1974, док. бр. 88, *Амбасада СФРЈ Дака ССИП-у.*)

подрије јединство несврстаних од стране САД) и одлуком Савезног извршног већа да „поклони Бангладешу извесне количине војног материјала”.⁵⁰ Предочио је опасност империјализма САД који спречава снажније иступање несврстаних. Упозорио је да је криза на Блиском истоку „врло комплексна и опасна” и да је немогуће предвидети њен развој. Тито је поздравио договор Египта и Израела, али је сматрао да се мора постићи коначан мир, споразум са Сиријом и повлачење израелске војске са заузетих области. Бринула га је могућност нуклеарног рата САД и СССР-а и лош утицај кризе на конференцију о европској безбедности. Рахман се сагласио са оценама и „потребом да се одмах одрже састанци” ради одржавања јединства покрета и покретања акција због раста цена нафте.⁵¹

Тито је из Даке отпутовао у Непал, где се, од 2. до 5. фебруара, сусрео са краљем Бирендром (Birendra Bir Vikram Shah Deva) и члановима владе. Они су подржали идеје о састанку Координационог бироа и иступању несврстаних, али су због компликованих односа у региону „показивали приличну уздржаност” по питању Блиског истока.⁵² Инострана штампа је будно пратила ове сусрете, фокусирајући се на намере Индије и Југославије за окупљањем несврстаних. Арапи су позитивно реаговали на ове вести, што је југословенско руководство разумело.⁵³ Стога је Тито одлучио да прихвати позив да кратко посети Сирију на повратку за Београд, али је Дамаск тражио да посета буде „вишедневна”.⁵⁴

Стигавши у Дамаск, 5. фебруара, Тито се сусрео са председником Хафезом ел Асадом (Hafez el-Assad) и државним врхом земље.⁵⁵ Сиријски званичници сматрали су важним Титово мишљење и његову

⁵⁰ АЈ, КПР, I-2/56, а. ј. 10, стр. пов. бр. 41411, 12. 2. 1974, *Извештај о посети председника Републике Индије, Бангладешу, Непалу и Сирији*, 13-15. О уступању војног материјала Бангладешу требало је да преговарају адмирал Мамула и савезни секретар за трговину Лудвигер.

⁵¹ Исто, 15-18. Тито се сагласио са оценом премијера Рахмана да САД и Пакистан директно раде против несврстаних због сазивања Исламског самита у Пакистану. Остатак сусрета протекао је у разговорима о економској сарадњи, а Рахман је тражио помоћ у обнови земље и „испитивао могућности испоруке бродова на кредит”. (Исто, 17-20)

⁵² Исто, 1, 23-27.

⁵³ АЈ, КПР, I-2/56, архивска јединица 8, Коментари и штампа, 31. 1. 1974, док. бр. 17/74, *Специјални билтен ССИП-а за председника Републике*, 1-4.

⁵⁴ АЈ, КПР, I-2/56, а. ј. 10, стр. пов. бр. 41411, 12. 2. 1974, *Извештај о посети председника Републике Индије, Бангладешу, Непалу и Сирији*, 27.

⁵⁵ АЈ, КПР, број фасцикле I-2/56-4, Пут Ј.Б. Тита у Сирију, 5-7. II 1974, архивска јединица 3, забелешке о разговорима, *Забелешка о разговору председника Тита са председником Сирије Асадом приликом возње од аеродрома до резиденције у Дамаску*. Даље: АЈ, КПР, I-2/56-4...

улогу у решавању кризе и даљем активном деловању несврстаних ради подршке Арапима. Чини се да се очекивало да он утиче на Садата да прихвати заједничко иступање Арапа у преговорима са Израелом. Сиријци су страховали да Египат може постићи одвојени договор који би значајно умањио дипломатске шансе за повлачењем израелских снага са Голанске висоравни и сиријске територије.⁵⁶ Пошто је египатско-израелски споразум потписан 18. јануара, пре посете Тита Дамаску, сиријски државни врх се нашао у тешкој позицији. Израел је пристао да ослободи Трећу армију, прекине опсаду града Суеца и повуче се на западну обалу канала, чиме је Египат оставио Сирију на цедилу „изложену притисцима САД и СССР-а”.⁵⁷

Асад је истицао право палестинског народа на територију по резолуцијама УН, исправност држања Арапа, инсистирање Сирије да се рат настави до ослобођења територија и држање Египта које није било синхронизовано са његовом владом.⁵⁸ Са неповерењем је гледао ка Вашингтону и Москви, због намере великих сила да задовоље жеље Израела и Египта, па је његова влада морала да се повинује њиховој одлуци. Слично мишљење гајио је и према Садату, али је схватао потребу одржавања арапског јединства. Сходно договору о заједничком деловању са СССР-ом, Тито је покушавао да убеди Асада да ће Совјети остати присутни у региону, јер је добио гаранције од Брежњева да Сирија неће бити дипломатски усамљена. За Асада је кључна препрека ка миру била непријатељско држање Израела на Голану, где је након рата кренуо да утврђује војне објекте и одбио да спроведе споразум договорен на Конференцији у Женеви, о повратку 170.000 протераних цивила. Након ових уступака он ће реализовати размену заробљеника договорену на конференцији, али је објаснио да Сирија није могла да учествује у њеном раду због непризнавања Палестинаца.⁵⁹ Обећао је Титу да ће подржати активну политику, јединство несврстаних и покушати да обезбеди јединство Арапа. Сматрао је да се Израел мора приморати да поштује резолуције УН које

⁵⁶ АЈ, КПП, I-2/56-4, архивска јединица 2, информативно-политички материјал, док. бр. 32, 6. 1. 1974, *Амбасада СФРЈ Дамаску*, 1-4.

⁵⁷ АЈ, КПП, I-2/56-4, а. ј. 2, *Амбасада СФРЈ у Њу Делхију*, 2; Д. Богетић, „Југословенско-амерички односи у сенци Арпаско-израелског рата 1973. године”, 193; АЈ, КПП, I-2/56, а. ј. 10, стр. пов. бр. 41411, 12. 02. 1974, *Извештај о посети председника Републике Индији, Бангладешу, Непалу и Сирији*, 27.

⁵⁸ АЈ, КПП, I-2/56-4, стр. пов. бр. 36, 11. 2. 1974, *Забелешка о разговору председника СФРЈ Јосипа Броза Тита са председником Сиријске Арапске Републике Хафезом Ел Асадом, за време званичне посете Сирији од 5. до 7. фебруара 1974. године*, 1-4.

⁵⁹ Исто, 4-8.

иду њима у прилог. Тито је пренео подршку Индије, Бангладеша и Непала, и њихову жељу „да се појача активност кроз нове акције Координационог бироа”. Веома важним оценио је држање трећег света према питању нафте, јер ће изостанак деловања утицати да цене нафте оптерете њихове привреде.⁶⁰

Делегације Југославије (члан Председништва Централног комитета Савеза комуниста Југославије Врховец, савезни секретар за трговину Лудвигер и помоћник савезног секретара за одбрану Мамула) и Сирије (министри Хајдар, Имади, Хами и генерал Талс) разговарале су о развоју економских, привредних и војноиндустријских односа. Сиријци су тражили ангажовање у обнови разорених објеката и „ратом порушене привреде”, што је резултирало договором о размени делегација које ће конкретизовати послове. Расправљало се о давању кредита Сирији „у реализацији пројекта петогодишњег плана 1970–1975”, а југословенски привредници показали су интересовање за послове експлоатације нафте, изградње рафинерија, иригационог система на Еуфрату и друге радове.⁶¹

Ради покретања преговора са Сиријом, Кисинџер је искористио посету Громика Вашингтону и совјетски утицај у Дамаску за нову дипломатску иницијативу. Са њим је договорио обављање акција на „заједничкој америчко-совјетској основи”. У време Титове посете, Кисинџер је, 6. фебруара, обавестио Асада да је неопходно покренути нове преговоре у Женеви и уз учешће великих сила. Интересовао се за мишљење Асада, евентуалне „сугестије” о томе „да ли је америчко-совјетска координација пожељна” и да ли ће функционисати у пракси. Бринуо се да ли је он открио Совјетима неко од „питања о којима” су они „у поверењу разговарали”.⁶² Током разговора обављеног истог дана, Тито је саветовао Асаду да пристане на предложне преговоре, како би се избегла дипломатска изолација. Поверио му је да је Египат престао да информира Југославију о будућим потезима, за разлику од учестале комуникације у току рата. Обојица су сматрала да је то била последица блиског односа министра Фахмија са САД. Асад је условљавао постизање договора повлачењем Израела и повратком сиријских избеглица. Трудио се да разбије изолацију

⁶⁰ АЈ, КПР, I-2/56, а. ј. 10, стр. пов. бр. 41411, 12. 2. 1974, *Извештај о посети председника Републике Индији, Бангладешу, Непалу и Сирији*, 27-31.

⁶¹ Исто, 26-31.

⁶² FRUS, 1969-1976, Volume XXVI, Arab-Israeli dispute, 1974-1976, Washington, February 6, 1974, doc. no. 22, *Telegram from the Department of State to the U. S. Interests Section in Syria*, p. 111. (Даље: FRUS, vol. XXVI,...)

путовањима у Саудијску Арабију и Кувајт, контактима са Либијом, Тунисом, Мароком и „посебно Алжиром”, који је купио оружје од СС-СР-а за Сирију. Објаснио је да арапске државе врше притисак на САД по питању нафте и да су обећале да „неће укинути забрану” до испуњења захтева.⁶³ Одговор који је стигао 9. фебруара обрадовао је Кисинџера, јер је прихваћен предлог. Два дана касније, он је јавио Асаду да ће бити „могуће покренути израелско-сиријске преговоре о разоружању” и да верује да ће обезбедити „конкретне предлоге од Израела”. Објаснио је да почетак зависи од Арапа који треба да укину нафтни ембарго и да су САД у комуникацији са Садатом, саудијским краљем Фејсалом и председником Алжира Бумедијеном.⁶⁴

Средином фебруара, Тито се опет нашао у центру збивања везаних за кризу на Блиском истоку. У Бриселу се, 18. фебруара, састала међународна Светска конференција за ослобађање израелских заробљеника. Француски члан комисије Даниел Мајер (Daniel Mayer) позвао је Тита, 21. фебруара, да посредује код сиријске владе да ослободи израелске заробљенике.⁶⁵ Саветник председника за спољнополитичка питања Милош Меловски тражио је, 19. марта, мишљење Секретаријата за иностране послове какав би одговор требало послати. Чак се питао да ли би уопште требало одговорити на захтев, када се има у виду ко су „чланови⁶⁶ Конференције”. Након дискусије у Секретаријату, Минићев заменик Петрић одговорио је, 22. априла, да су „мишљења да Даниелу Мајеру треба одговорити у виду писма”. Састављен је концепт писма који је достављен Титовом кабинету.⁶⁷ Позив је прихваћен, али је захтевано да се питање ослобађања заробљеника „прошири и на сиријско становништво у окупираној зони, које жели да се врати”. Објашњено је да се Југославија

⁶³ АЈ, КПР, I-2/56-4, *Забелешка о разговору који је председник Тито водио насамо са председником Асадом, 6. фебруара 1974. године у Дамаску*, 1-4.

⁶⁴ FRUS, vol. XXVI, Washington, February 11, 1974, doc. no. 24, *Telegram from the Department of State to the Embassy in Lebanon*, 123-124.

⁶⁵ АЈ, КПР, број фасцикле I-4-g/86, Светска конференција за ослобађање израелских затвореника у Сирији, Брисел, 18. II, 1974., 21. 2. 1974, *Conference mondiale pour la liberation des prisonniers israeliens en Syrie, Daniel Mayer a marechal Tito*. Даље: АЈ, КПР, I-4-g/86...

⁶⁶ Чланови су потицали из научне и културно-уметничке сфере: Симон де Бувоар, Рене Касин и Даниел Мајер из Француске, Леди Џени Ли из Велике Британије, Леонард Бернштајн и Џејмс Митченер из САД, Андре Шварц-Барт из Швајцарске и Жоржес Аронштајн из Белгије. (Исто; АЈ, КПР, I-4-g/86, *Белешка*.)

⁶⁷ АЈ, КПР, I-4-g/86, 19. 3. 1974, док. бр. 02-272/74, *Меловски Кабинету савезног секретара за иностране послове*; Исто, 22. 4. 1974, док. бр. 412185, *Јакша Петрић Кабинету председника Републике*.

увек залагала за поштовање ових права „преко Међународног црвеног крста, УН и других институција” и да намерава „убудуће активно настојати да се за блиско-источну кризу, а у склопу тога и за израелске заробљенике, нађу праведна решења”. Иако је на пролеће 1974. дошло до „извесне размене заробљеника између Израела и Сирије”, у Београду су прихватили позив као користан, али и због угледа личности које су биле чланови комисије.⁶⁸

Састанак Координационог бироа несврстаних у Алжиру

Иницијатива алжирског председника Бумедијена о сазивању Координационог бироа која би се бавила само арапским питањима и нафтом није била опште-прихваћена. Избијањем рата, део несврстаних желео је „састанак бироа на нивоу министара”, како би се „предузеле мере за заједничку активност”. До сагласности Тита и Бумедијена о оваквом карактеру сусрета дошло је 15. октобра 1973, током Бумедијенове посете Београду. Десет дана касније, у време нуклеарне кризе, Тито је преко Петрића ургирао код председника Алжира да се „састанак одржи што пре”.⁶⁹ Став се променио, јер су Југославија и Индија након рата желеле ширу дискусију о свим питањима међународних и економских односа (нафта, положај Европе – Медитерана, Азије, Африке и Америке...). То је била шанса за спровођење Новог међународног економског поретка (НМЕП), усвојеног на IV конференцији у Алжиру, септембра 1973. године. Из убеђења да се запостављају остали региони и да је Бумедијен заказао „састанак без претходног консултовања осталих чланица”, успротивиле су се државе Латинске Америке (Перу и Куба), као и део земаља Африке и Азије (Танзанија, Гвинеја, Непал, Шри Ланка, Бангладеш...).⁷⁰ Сусрет

⁶⁸ АЈ, КПР, I-4-g/86, 24. 4. 1974, *Концепт одговора на писмо Данијела Мајера; Исто, Белешка.*

⁶⁹ АЈ, КПР, број фасцикле I-4-a/16, *Састанак Координационог бироа несврстаних земаља, Алжир, 19-21. III 1974., Припреме за састанак Координационог бироа несврстаних земаља на министарском нивоу.* Даље: АЈ, КПР, I-4-a/16...; В. Dimitrijević, n. d., 78-81.

⁷⁰ Исто; АЈ, КПР, I-2/56, архивска јединица 10, стр. пов. бр. 41411, 12. 2. 1974, *Извештај о посети председника Републике Индије, Бангладешу, Непалу и Сирији*, 1-13; АЈ, КПР, I-4-a/16, 7. 3. 1974, стр. пов. бр. 410937, *Ставови неких несврстаних земаља поводом одржавања министарског састанка Координационог бироа од 19. до 21. марта 1974. године*, 1-5; Milan Igrutinović, „O shvatanju nesvrstanosti u jugoslovenskoj teoretizaciji međunarodnih odnosa”, *Međunarodni problemi*, LXX, br. 2 (2018), 139-140; Ј. Чавошки, n. d., 227-232.

је био прилика за одговор на конференцију 13 западних држава у Вашингтону, почетком фебруара, сазвану на иницијативу САД. На Вашингтонској конференцији истакнути су империјалистички циљеви за очувањем „водеће улоге САД у западном свету”, усаглашени су ставови европских држава, договорено је разбијање јединства несврстаних коришћењем супротности „између произвођача нафте и земаља у развоју” и очување монопола западних нафтних компанија.⁷¹

У Алжиру је, од 19. до 21. марта, одржано заседање Координационог бироа. Индонезија, Бурма, Нигерија и друге земље, незадовољне држањем Бумедијена, учествовале су као посматрачи. Закључци указују да је делимично превладала струја окупљена око Југославије и Индије. На првом састанку Југословени су тражили да се договоре механизми заједничког деловања, ради избегавања пасивног држања и спречавања Алжира да усмерава политику покрета. Декларисано је спровођење НМЕП-а, подршка Арапима и заједничко иступање на седници Генералне скупштине УН. Формиран је „Фонд солидарности за економски и социјални развој”, за шта се веома залагао Египат, јер је помагао државе изложене „економским губицима због агресије”, као Сирија и Египат. Југославија и Кувајт истицали су значај фонда због „помоћи економски угроженим чланицама”, док се врше преговори о праведнијем обрачуну цена нафте. Међутим, радикална струја, на челу са Бумедијеном, изгласала је Декларацију о Блиском истоку којом је тражила искључивање Израела из УН. То је изазвало оштро упозорење САД да ће у том случају напустити ову организацију. Интереси САД и Југославије су се „делимично поклопили”, јер Тито није хтео да препусти вођство покрета Бумедијену и дозволи опадање угледа због нејединства, док је САД одговарало да он посредује са радикалним крилом око Блиског истока и питања нафте.⁷² Ипак, средином марта је кулминирао спор око границе у близини Трста, а италијанско-југословенско супарништво лоше се одразило на односе са Америком. Оживели су Титови страхови од ангажовања великих сила у Медитерану, јер је америчка VI флота са италијанском морнарицом вршила маневре код Трста.⁷³

⁷¹ АЈ, КПП, I-5-b/104-19, 13. 2. 1974, *Вашингтонска конференција*, 1-2.

⁷² АЈ, КПП, I-4-a/16, 7. 3. 1974, стр. пов. бр. 410937, *Ставови неких несврстаних земаља поводом одржавања министарског састанка Координационог бироа од 19. до 21. марта 1974. године*, 1-5; Ј. Чавошки, н. д., 229-230; D. Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi*, 155-156; B. Dimitrijević, *n. d.*, 79-81.

⁷³ Dragan Bogetić, „Tršćanska kriza 1974. i Pogoršavanje jugoslovensko-američkih odnosa”, *Istorija 20. veka*, XXXIII, br. 1/2015, 95-98; Љ. Димић, н. д., 301-304.

Догађаји у Алжиру изазвали су интересовање великих сила у Београду. Совјетски амбасадор Степаков се, 20. марта, сложио са потпредседником Рибичичем да око већине питања постоји сагласност две државе (детант, КЕБС..). Рибичич је страховао због кризе око Трста, истицао потребу да се поштују границе и опасност за Југославију која се налази у окружењу НАТО-а. По питању Блиског истока наглашио је да САД више нису у могућности да намећу ставове и Израелу и Арапима, те да учешће осталих земаља доприноси тражењу компромисног решења.⁷⁴ Седам дана касније, амерички амбасадор Тун тражио је састанак са Петрићем. Наглашавао је „потребу развијања добрих односа”, уз поштовање интереса обе стране и осетљивости „у односу на поједина питања”. Посебно се интересовао „за резултате рада Координационог бироа”. Петрић је саопштио да „разлике у ставовима” не смеју да омету развој сарадње. У вези с одлукама из Алжира, оценио је да су оне битне за „решавање питања из области међународних економских односа”, да је изражена свест о „заједничким интересима”, солидарности и заједничком наступу на „специјалном заседању” Генералне скупштине УН.⁷⁵ Формиран је фонд солидарности, група експерата за изучавање размене сировина и „радна група за договор” са ОПЕК-ом. Потврђено је право земаља на економски суверенитет (располагање добара, одређивање цена) и спремност за помоћ. Тун је изразио сумњу „према могућностима да Специјално заседање да знатнији допринос решавању питања из међународних економских односа”. Протествовао је због „неких политичких ставова” према САД у „Завршном документу”, који су „састављени у офанзивном тону”. Правдао се да Вашингтон не подржава Италију, мада је Петрић протествовао због деловања VI флоте у Јадрану.⁷⁶

Тито је, 28. марта, примио Садата на Брионима, како би утицао на њега да радикални део покрета обустави иницијативу о искључивању Израела из УН, због склапања мира.⁷⁷ Сложили су се да коначни договор мора бити склопљен на основу поштовања права обе стране, „економској, политичкој независности и кроз равноправно учешће свих земаља”. То је значило наставак посредничке улоге несврстаних

⁷⁴ АЈ, КПР, I-5-b/99-25, 20. 3. 1974, стр. пов. бр. 29/1, *Белешка о пријему амбасадора Степакова*, 1-3. Документ није насловљен на наведени начин, али је због дужине аутор скратио назив.

⁷⁵ АЈ, КПР, I-5-b/104-19, 27. 3. 1974, док. бр. 413706, *Забилешка о разговору замјеника савезног секретара Ј. Петрића са амбасадором САД М. Туном*, 1.

⁷⁶ Исто, 2-4.

⁷⁷ В. Dimitrijević, *n. d.*, 78-80.

и Југославије, уз уважавање положаја Израела. Садат је био веома задовољан што су југословенске фирме пристале да „учествују у обнављању подручја разорених у Египту”, после разговора стручњака у јануару и фебруару. У саопштењу за јавност потврдили су потребу да се примени резолуција УН (242 и 338), да учествују све заинтересоване стране (несврстани) и ПЛО у преговорима. Очигледно је било да је дошло до захлађења односа Египта и Југославије након посете, због приближавања Каира политици Вашингтона, одакле су се очекивали конкретни резултати у споразумевању са Израелом.⁷⁸

Склапање споразума о деангажовању трупа између Сирије и Израела и утицај кризе на југословенско-америчке односе

По препоруци амбасадора Туна, у другој половини априла дошло је до посета америчких званичника Југославији. Прво је, 15. априла, допутовао министар за трговину Фредерик Дент, због „потписивања уговора о испоруци опреме за нуклеарну електрану Кршко” са једном компанијом из САД. Југословени су позитивно оценили сусрет и „размену мишљења” о нестабилним односима, нарушених због Блиског истока и спора око југословенско-италијанске границе на западу Словеније. Мајор Вил Вилсон, бивши помоћник државног тужиоца, пренео је погледе Кисинџера о „великим пропустима” САД „у сагледавању значаја политике несврстаних”, који су омогућили СССР-у и Кини јачање свог утицаја. У вези са догађајима на Блиском истоку истакао је да су САД допринеле склапању споразума, али да совјетски утицај у Сирији, Ираку и код палестинских организација омета те напоре.⁷⁹

Међутим, на VI специјалном заседању Генералне скупштине у Њујорку, априла и маја, дошло је преваге несврстаних, јер је усвојен програм НЕМП на штету Запада. Био је то озбиљан пораз америчке дипломатије. У том контексту треба схватити разговор Минића и Кисинџера, 15. априла у Њујорку. Минић је оптужио САД за притиске

⁷⁸ D. Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi*, 156-157; Т. Милошевић, *Војно-политички односи Југославије и САД 1969-1974*, 244; Pawel Bielicki, „The Middle East in Yugoslavia's foreign policy strategy in the 1970s”, *Istorija 20. veka*, XXXIX, br. 2, (2021), 403.

⁷⁹ Татјана Милошевић, „Војно-политички и економски односи Југославије и САД 1974. године: Афера „Вотергејт”, *Војноисторијски гласник*, LXXIII, br. 2 (2023), 197-198; Иста, *Војно-политички односи Југославије и САД 1969-1974*, 225-226.

на Београд и покушао да оспори Кисинџерова упозорења да Вашингтон има утисак да Југославија користи несврстаност за константно супротстављање политици САД.⁸⁰

Конфронтација је имала дугорочне последице по однос Америке према Југославији. Тито је још фебруара 1973. нагласио да „нема разлике у ставовима између Југославије и СССР-а” по питању несврстаности. Лоренс Иглбергер (Lawrence S. Eagleburger), саветник секретара одбране САД, већ у марту је прогнозирао у меморандуму да ће након смрти Тита војска „играти главну улогу”, као једина снага која може да „држи земљу на окупу”. Предложио је јачање контакта са њом, али је упозорио да интереси САД не дозвољавају присуство совјетских база на југословенској територији, чиме би се СССР приближио Медитерану.⁸¹ Три месеца касније достављени су извештаји Вашингтону који говоре о стању југословенских јединица. Иглбергерове слутње оствариле су се током Јомкипурског рата, када је југословенска територија постала совјетски „мост” за допремање оружја Арапима. Американци су послали неколико официра који су извршили процену стања југословенске армије. Упркос савету да се поправе односи са Београдом, након прихватања Кисинџерове улоге у склапању примирја на Блиском истоку, амбасадор Тун је, фебруара 1974, извештавао да се морају развијати контакти са војском која ће имати кључну улогу након одласка Тита. Није случајно што су САД у то време донеле „јужну стратегију” о разбијању јединства несврстаних коришћењем њихових супротности, и покренуле „cover action”, дугорочне акције ради рушења режима изнутра у Источној Европи, које су озакоњене у Конгресу децембра 1974, Хјуџз-Рајановим (Hughes-Rayan) амандманом.⁸²

У међувремену, Кисинџер је отпутовао у Москву да би са Брежњевом постигао договор о решавању кризе. На притисак САД, али и др-

⁸⁰ М. Igrutinović, *n. d.*, 140-142; Ј. Чавошки, *н. д.*, 229-233; D. Bogetić, *Jugoslovensko-američki odnosi*, 100-104; B. Dimitrijević, *n. d.*, 80-85.

⁸¹ FRUS, 1969-1976, Volume E-15, Part 1, Documents on Eastern Europe, 1973-1976, Washington, March 10, 1973, *Memorandum From the Acting Assistant Secretary of Defense for International Security Affairs (Eagleburger to Secretary of Defense Richardson)*, 1-3; Milan N. Vego, *Yugoslavia and the Soviet policy of force in the Mediterranean since 1961* (Virginia: Center for naval analyses, 1981), 81-84.

⁸² Смиља Аврамов, *Постхеројски рат Запада против Југославије* (Београд: Академија за дипломатију и безбедност, 2008), 33-34; Ј. Чавошки, *н. д.*, 232-236; Dragan Bisenić, *Od nacionalnog idealizma do nacionalne tragedije*, CIA i Jugoslavija (1948-1990), *dokumenti*, Tom I (Beograd: Club Plus, 2021), 360-420; Dimitrijević, *n. d.*, 78-81; Н. Марковић, *н. д.*, 173-175.

жава који су подржавале Сирију, влада у Дамаску је пристала да пошаље преговарача у Вашингтон како би се договорило раздвајање трупа са Израелом. После оставки Голде Меир и Моше Дајана, и доста напора, споразум о раздвајању снага потписан је 31. маја у Женеви, у оквиру египатско-израелске радне групе којој се придружио представник Сирије, уз присуство делегата СССР-а и САД. Дан раније, генерални секретар Валдхајм је представио текст Савету безбедности. Одлучено је да се обуставе непријатељства након потписивања ради имплементације Резолуције 338. Створене су линије разграничења на Голану, по којој су све области западно од Линије А, осим регије код града Ал Кунеитре, припале Израелу. Територије на истоку уступљене су Сирији, уз обавезу повратка њених власти и протераног становништва. Успостављена је и Линија Б, као простор раздвајања под контролом снага УН.⁸³

Закључна разматрања

Окончање Јомкипурског рата, крајем октобра 1973, утицало је на Југославију да дефинише политику ка кризи на Блиском истоку и склапању мира. Одлучено је да се предузму кораци у корист подршке Арапима заједно са Покретом несврстаних и Источним блоком. Уз то, Тито је лично преписком са председником Никсоном желео поправити нарушене односе са САД у току рата. С друге стране, средином новембра Тито је отпутовао у Кијев и са Брежњевом усагласио заједничко иступање несврстаних и држава Источног блока. У Београду је примљена делегација Палестинске ослободилачке организације која је добила индиректну подршку, али је одбијен захтев да се формира Информациони центар и преда дипломатска преписка са западним државама. Југославија је, децембра 1973, са Индијом, Индонезијом, Суданом и другим земљама, у Њујорку предложила доношење Резолуције 344 Савета безбедности, док је на преговорима у Женеви

⁸³ "Israel-Syria: Agreement on Disengagement", *International Legal Materials*, Vol. 13, No. 4 (July 1974), 880-885; Separation of Forces Agreement between Israel and Syria, United Nations Peacemaker, 31. 05. 1974, <https://peacemaker.un.org/israelsyria-separationforces74>; В. Dimitrijević, n. d., 78-80; Т. Милошевић, *Војно-политички односи Југославије и САД 1969-1974*, 242. Одлучено је да се прецизно одреде територије које контролишу договори између војних представника Израела и Сирије у оквиру радне групе која је заседала у Женеви. Она је требало да се оформи 24 сата након потписивања документа и заврши свој рад у наредних пет дана. Дан касније требало је започети разоружавање снага, а окончати га након двадесет дана.

заступан став близак Арапима. Када је потписан споразум о деангажовању снага између Египта и Израела, југословенске фирме успеле су да склопе споразуме о обнови подручја уништених у рату. Уз то, Тито је током посете Дамаску убедио сиријског премијера Асада да пристане на предлог Кисинџера да започне преговоре са Израелом. Ове везе искористила је међународна комисија за ослобађање израелских заробљеника, која је тражила од Тита да посредује у Дамаску ради њиховог пуштања. Одласком у Индију, Непал и Бангладеш, Тито је придобио те несврстане државе за заједничко иступање на састанку Координационог бироа у Алжиру. Тамо је, у току марта, одлучено да се помогну Сирија и Египат, да се усвоји нови економски програм развоја и да се тражи праведнији обрачун за цене нафте. То је нарочито погађало интересе САД, па је дошло до заоштравања односа када су несврстане државе успеле да донесу овај економски програм на заседању Генералне скупштине. Убрзо након тога, Сирија и Израел су, маја 1974, склопили споразум о примирју, раздвајању снага и разграничењу територија, што је утицало да се простор Блиског истока знатно стабилизује.

Политика Југославије по питању Блиског истока, нафтног ембарга, економских односа, приближавања СССР-у, односа према пучу у Чилеу септембра 1973, кризе око Кипра на лето 1974, преузимања Генералне скупштине УН под контролу несврстаних крајем те године – увелико је штетила интересима САД.⁸⁴ Оваква спољна политика уверила је Вашингтон да му не одговара деловање несврстаних и Југославије, па су у то време дефинисани дугорочни планови за деловање против њиховог опстанка. Иако је Југославија изашла као победник у остваривању тренутних циљева, последице су имале снажан ефекат, усмерен против њене егзистенције. Поставља се питање: да ли је држава релативно малих људских, економских и војних капацитета, са нестабилним унутрашњим односима, смела да води толико опортуну политику према великим силама, или је реч о прецењивању моћи и уверењу елита да ће дипломатски утицај бити дуготрајан?

⁸⁴ FRUS, 1969-1976, Volume E-15, Part 1, Documents on Eastern Europe, 1973-1976, Washington, March 10, 1973, *Memorandum From the Acting Assistant Secretary of Defense for International Security Affairs (Eagleburger to Secretary of Defense Richardson)*, 1-3; Milan N. Vego, *Yugoslavia and the Soviet policy of force in the Mediterranean since 1961* (Virginia: Center for naval analyses, 1981), 81-84.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори:

Архив Југославије: Фонд Кабинета председника Републике (КПР)

Објављени извори:

Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume XXV, Arab-Israeli crisis and war, 1973.

Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume XXVI, Arab-Israeli dispute, 1974-1976.

Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume E-15, Part 1, Documents on Eastern Europe, 1973-1976.

United Nations Security Council, doc. no. S/11198, 18 January 1974, *Letter from the Secretary-General Kurt Waldheim addressed to the president of the Security Council*.

United Nations Peacemaker, Separation of Forces Agreement between Israel and Syria, 31. 05. 1974.

Литература:

Аврамов, Смиља. *Постхеројски рат Запада против Југославије*. Београд: Академија за дипломатију и безбедност, 2008.

Bielicki, Pawel. „The Middle East in Yugoslavia's foreign policy strategy in the 1970s”. *Istorija 20. veka*, XXXIX, br. 2, (2021), 397-414.

Bogetić, Dragan. „Tršćanska kriza 1974. i Pogoršavanje jugoslovensko-američkih odnosa”. *Istorija 20. veka*, XXXIII, br. 1/2015, 95-110.

Bogetić, Dragan. *Jugoslovensko-američki odnosi u vreme bipolarnog detanta 1972–1975*. Београд: Zavod za udžbenike, Institut za savremenu istoriju, 2015.

Богетић, Драган. „Југословенско-амерички односи у сенци Арапско-израелског рата 1973. године”. *Токови историје*, br. 2, (2013), 181- 210.

Bisenić, Dragan. *MOST KA MIRU, Egipatsko-izraelski sporazum u Kemp Dejvidu 1978*. Београд: Club plus, 2018.

Bisenić, Dragan. *Od nacionalnog idealizma do nacionalne tragedije, CIA i Jugoslavija (1948–1990), dokumenti, Tom I*. Београд: Club Plus, 2021.

Димић, Љубодраг. *Између истока и запада, Југославија, велике силе и питање безбедности у Европи (1945–1975)*. Београд: ИК „Филип Вишњић“, 2022.

Dimitrijević, Bojan. *Kisindžer u Beogradu, Henri Kisindžer, Tito i Jugoslavija u Hladnom ratu i ratovima 1990-ih*. Београд: Institut za savremenu istoriju, 2023.

Чавошки, Јован. „За један праведнији свет: Југославија, несврстани и борба за „Нови међународни економски поредак (1973–1976)““. *Токови историје*, бр. 2 (2022), 217-248.

Igrutinović, Milan. „O shvatanju nesvrstanosti u jugoslovenskoj teoretizaciji međunarodnih odnosa“. *Međunarodni porblemi*, LXX, br. 2 (2018), 125-141.

Јанковић, Слободан, М. *Блискоисточна криза: Рат без мира*. Београд: Институт за међународну политику и привреду-Catena Mundi, 2019.

Jovanović, Jadranka. *Jugoslavija i Savet bezbednosti 1945–1985*. Београд: Institut za savremenu istoriju, 1990.

Милошевић, Татјана. „Војноекономска сарадња Југославије и Сједињених Америчких Држава у поствијетнамском периоду“. *Војноисторијски гласник*, LXIX, бр. 1, (2019), 167-191.

Милошевић, Татјана. „Војно-политички и економски односи Југославије и САД 1974. године: Афера „Вотергејт““. *Војноисторијски гласник*, LXXIII, бр. 2 (2023), 189-213.

Милошевић, Татјана. *Војно-политички односи Југославије и САД 1969–1974*. Београд: Медија центар „Одбрана“, 2021.

Марковић, Никола. „Југославија и Јомкипурски рат 1973. године“. *Војноисторијски гласник*, LXXIII, бр. 2 (2023), 163-188.

„Israel-Syria: Agreement on Disengagement“. *International Legal Materials*, Vol. 13, No. 4 (July 1974), 880-887.

el Sadat, Anvar. *U potrazi za identitetom, autobiografija*. Zagreb: Globus, 1979.

Vego, N. Milan, *Yugoslavia and the Soviet policy of force in the Mediterranean since 1961*. Virginia: Center for naval analyses, 1981.

Wight, David, M. „Kissinger’s Levantine Dilemma: The Ford Administration and the Syrian Occupation of Lebanon“. *Diplomatic History*, Vol. 37, No. 1 (Jan., 2013), 144-177.

Quandt, B. William. *Peace process, American diplomacy and the Arab-Israeli conflict since 1967*. Washington: University of California press, 2005.

Šulcinger, Robert D. *Američka diplomatija od 1900. godine*. Beograd: Udruženje za studije SAD u Srbiji, 2011.

MA Nikola Marković

Institute of international politics and economics

Belgrade, Republic of Serbia

nikola.markovic@diplomacy.bg.ac.rs

THE MIDDLE EASTERN POLICY OF YUGOSLAVIA AT THE END OF 1973 AND DURING THE FIRST HALF OF 1974

(Summary)

This article discusses the relationship between Yugoslavia and events in the Middle East from the end of the Yom Kippur War until the agreement between Syria and Israel at the end of May 1974. At the beginning of November 1973, the goals for further Yugoslav action were defined, focusing on the joint action of non-aligned states with the Soviet Union to defend the positions of the Arabs. The details of the joint Middle East policy were agreed upon during Tito's visit to Kiev in mid-November 1973 and his meeting with Soviet leader Brezhnev. Due to strained relations during the war, Tito wrote to US President Nixon to improve relations, leading to the American government sending a representative to Belgrade. The Yugoslavs positively evaluated the conclusion of the agreement between Egypt and Israel in mid-January 1974, and managed deals on the reconstruction of the destroyed areas with the governments in Cairo and Damascus. During a visit to Damascus, Tito influenced Assad to accept the Geneva negotiations proposed by Kissinger. The American demand that the calculation of oil prices must be defined by the most developed countries. This caused Tito's trip to India, Nepal, Bangladesh and Syria, stronger appearance of the non-aligned movement and the convening of the Coordination Bureau in Algeria in March 1973. The adoption of the new economic program, which was accepted at the sixth special session of the UN General Assembly

in April 1974, the crisis about border line in West Slovenia near Trieste and the actions of the Non-Aligned Movement against the interests of the USA, violated the relations between Belgrade and Washington. Although both sides needed to normalize relations, in the long term, the USA began planning actions against the unity of the non-aligned states and the survival of Yugoslavia as a country.

KEY WORDS: *Yugoslavia, Middle East, Izrael, Egypt, Syria, Tito, Asad, Sadat, Non-aligned movement, Kissinger.*